

Klientelistický kapitalismus ohrožuje naši demokracii i prosperitu

18.5.2023 - | Transparency International ČR

Index klientelistického („kamarádkého“) kapitalismu neboli Crony-Capitalism Index vychází z žebříčku nejbohatších obyvatel jednotlivých zemí, který už čtvrt století sestavuje americký časopis Forbes. Autoři indexu se zaměřují na podíl HDP, které se tvoří v oblastech hospodářství, jež jsou blízké státu a může v nich docházet k úzkému propojení mezi byznysem a politikou. Podle The Economist jde například o bankovnínictví a kasina, stavebnictví, reality nebo těžbu nerostných surovin.

Podle autorů reportu nemusí být příjmy v těchto hospodářských oborech jen výsledkem podnikatelské píle, ale právě klientelistických vztahů. V takovém případě bohatství nevzniká vyšší přidanou hodnotou, ale „zajištěním renty“, kterou si daný miliardář zajišťuje prostřednictvím úzkých vazeb na vysoké politiky a úředníky. Díky licencím nebo na míru ušité regulaci získávají firmy oligarchů výhodnější podmínky oproti konkurenci, aniž by musely investovat do rozvoje výroby, výzkumu nebo inovací.

Důsledkem je omezení soutěže, vznik oligopolů či monopolů, a samozřejmě korupce. Zatímco pár oligarchů bohatne, klientelismus podvazuje hospodářský růst a zvyšuje ceny za zboží a služby celé společnosti.

Není třeba zdůrazňovat, že klientelistický kapitalismus pomáhá udržovat u moci autoritářské režimy, které potlačují lidská práva, pomocí dezinformací podkopávají demokratické instituce kdekoli na světě a rozpoutávají krvavé a agresivní konflikty a války.

(Ne)překvapivé druhé místo ČR

„Kamarádký kapitalismus“ se nicméně nevyhýbá žádnému typu státu. Můžeme se s ním setkat v demokratických i autoritářských zemích, i když ve druhé skupině je jeho objem přeci jen vyšší. V první dvacítkě zemí žebříčku zveřejněného The Economist v letošním roce najdeme právě z těch demokratických například Švýcarsko, Velkou Británii, USA, Japonsko nebo Německo. A na druhém místě také Českou republiku.

Report zahrnuje jen asi čtyřicet států a Česká republika nebývá do indexu pravidelně zařazována. Nemůžeme se však chlácholit, že jde o chybu nebo že určitě existují i další státy, včetně těch v Evropské unii, kde na tom mohou být ještě hůře. Výsledek je znepokojivý, nikoli však překvapující. Naše země měla ke klientelistickému kapitalismu nakročeno v podstatě od svého vzniku.

Privatizace v 90. letech položila základy úzkým vztahům mezi vzniklými politickými subjekty a novými „kapitány“ českého průmyslu, kteří se nezřídka rekrutovali z bývalých kádru komunistického režimu. Vítězství ČSSD ve volbách 1998 mělo existující vazby alespoň částečně narušit, ve skutečnosti tomu ale bylo právě naopak — opoziční smlouva mezi ODS a ČSSD klientelistické vazby mezi politikou a byznysem jen ještě více utužila.

Rozbujelé kmotrovství sice na začátku nového milénia téměř stálo ODS její politickou existenci, situace se ale nezlepšila. Naopak, na scénu přišel podnikatel a oligarcha Andrej Babiš (ANO), který se stal symbolem propojení politické moci a vlastních byznysových zájmů. Pod heslem „řídít stát jako firmu“ se do řady klíčových funkcí dostali lidé přímo z jeho firem, tedy jeho zaměstnanci.

Výhled na lepší časy?

Politické oslabení, navíc zřejmě jen dočasné, jednoho oligarchy na změnu situace v České republice nestačí. Úzké vazby mezi politikou a byznysem provázené klientelismem má česká společnost hluboko pod kůží. To ostatně ukazuje řada korupční afér, které se nevyhýbají ani současné vládě Petra Fialy (ODS). Zatím to bohužel příliš nevypadá, že by politici současných vládních stran dokázali tuto neřest české politiky alespoň začít léčit. To ukazuje také poslední výsledek ČR v rámci Indexu vnímání korupce (Corruption Perceptions Index – CPI) za rok 2022 od Transparency International.

Trochu symbolicky se čeští zákonodárci v době zveřejnění Indexu kamarádkého kapitalismu zabývali novelou zákona o zadávání veřejných zakázek. Snaha pirátských poslanců včlenit do zákona zákaz zakázek pro firmy člena vlády však narazil nejen na očekávaný odpor poslanců ANO. Toto ustanovení považovali za příliš přísné i vládní poslanci ODS, STAN a KDU-ČSL.

Co symbolizuje „kamarádký kapitalismus“, založený na využívání politické moci k ekonomickému prospěchu, lépe než riziko přihrávání státních zakázek vlastním firmám nebo firmám politických kolegů a spojenců? Novelu zákona sice vrátil Senát, ale je jen malá naděje, že úprava projde ve Sněmovně.

Jde i o ekonomiku

Velké naděje nevzbuzuje ani dosavadní vývoj zákona o regulaci lobbingu nebo novely o státním zastupitelství, které jsou pro boj s klientelistickými vazbami v české politice důležité.

Bohužel se ukazuje, že zejména konzervativní strany současné vládní koalice mají „divoké devadesátky“ zapsány ve své DNA hlouběji, než by se při vzpomínce na jejich předvolební sliby mohlo zdát. Snad i v těchto stranách se najdou lidé, kteří nebudou přetrvávající klientelismus tolerovat a nakonec se proti němu vymezí. Obzvláště při pohledu na nejsilnější opoziční stranu, která už se nemůže dočkat, až se vrátí k moci, je třeba doufat, že se tito „stateční“ najdou rychle.

Pokud někteří konzervativní politici příliš neslyší na argumenty o větší transparentnosti, zapojení veřejnosti a právním státě, na ekonomické důsledky „kamarádkého kapitalismu“ by vzhledem ke stavu veřejných financí slyšet měli.

Ten totiž nepoškozuje jen demokratické instituce a důvěru lidí v politiku, ale představuje i nebezpečí pro ekonomickou prosperitu, inovace a rozvoj malých a středních firem, a hlavně přispívá k tomu, že společnosti jako celek chudne.

<https://www.transparency.cz/klientelisticky-kapitalismus-ohrozuje-nasi-demokracii-i-prosperitu>